

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / A. de Snoo

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **425**
A. de Snoo

Kerkelijke eenheid: meer
dan 500 manuren waard

MEDITATIEF **429**

Adrian Verbree

'En hij zag voortaan
alles scherp'

WANDELEN MET GOD **430**

G. Zomer Jzn.

Geloof u de hel?

ACHTERGRONDEN **431**

K. Harmannij

De belijdenis over
de predikant

SCHRIFTSTUDIE **434**

P. Groenenberg

Christus wordt tegen-
gehouden (2 Tess. 2,6.7a)

EVANGELISATIE EN
ZENDING **437**

C.J. Haak

Andere schapen –
niet van deze stal 1

en verder...

Meegelezen/Uit de kerken

KERKELIJKE EENHEID: MEER DAN 500 MANUREN WAARD

Vorige week stond als 'kop' boven de rubriek **kerkelijk leven**: 'hef verschil tussen eenheid en kerkelijke eenheid: 500 manuren'. Ik kan me voorstellen dat iemand heeft geducht: 'Was hef maar waar! Als het toch eens zo gemakkelijk ging...' Hef artikel zelf zal u hebben duidelijk gemaakt, dat het zo gemakkelijk inderdaad niet gaaf.

Praten over eenheid is zo moeilijk niet, maar er ook een bijbels verantwoorde vorm aan geven, dat is nog wel even iets anders. Het kostte de door de synode van Ormen 1993 benoemde deputaten voor kerkelijke eenheid al minstens 500 manuren werk.

Vorige week hebben we aan de hand van hun rapport iets van al dit werk gezien. Ons commentaar hebben we voor dit nummer bewaard. Verder willen we nag nader ingaan op een apart deel van het rapport: over de samensprekingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Ik had het hierboven over 'een bijbels verantwoorde vorm' van eenheid.

Daarmee bedoel ik het volgende. Wie de vreugde kent van de ontmoeting met geloofsgenoten, zal **ook** het verlangen herkennen **om** verschillende dingen samen te doen: samen zingen, bidden, het evangelie doorgeven **aan** anderen, christelijke barmhartigheid bewijzen **aan** **hulpbehoevenden**, opkomen **voor** christelijke waarden in de **samenleving** enz. **Allemaal** voor treffelijke agendapunten en hopelijk meer dan dat: **actiepunten**.

Eén ding **ontbreke** er echter niet aan: het van meet aan **ook** werken aan kerkelijke eenheid. Allereerst om de roeping daartoe van de **Hre**

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (039) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8280 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

zelf (zie ons vorige artikel). Maar **ook** om allerlei teleurstellingen te voorkomen. Enthousiast begonnen **gezamenlijke** activiteiten blijken later te stranden op gemis aan **gezamenlijke** visie of overtuiging. Je bleek het op punten wel met elkaar eens, maar de praktische uitvoering van bepaalde activiteiten plaatste je ineens voor heel wezenlijke verschillen.

Een voorbeeld: begrijpelijk dat mensen die **samen** gegrepen zijn door het evangelie **van** Christus ook samen willen evangeliseren. Maar in de **praktijk** kan zomaar blijken, dat de één helemaal geen moeite heeft met het gebruik van folders en boeken waarin wordt uitgegaan van 'de **leer** van de algemene verzoening', terwijl de ander daar **grote** moeite mee heeft.

Voor de één zal het geen probleem zijn, dat je bij **gezamenlijke** evangelisatie moeilijk een concreet **kerkadres** kunt aanwijzen, de ander zal dit **een** onoverkomelijk bezwaar vinden. En wat misschien mooi begon **loopt** zomaar uit op onbegrip en onderlinge verdeeldheid. Iets **waar** de 'buitenwereld' nu juist helemaal niet bij gebaat is.

Of het dan ook zin **heeft er als christenen voor te** zorgen, dat het eerst binnenshuis in orde is! Werken aan kerkelijke eenheid is echt geen verspilde energie en tijd. Wat zal het het hart van Vader in de hemel blij maken, wanneer zijn **kinderen** echt **één** zijn, en **wat** een **appel** doen we dan **ook** samen op het hart van de wereld.

Het goede is veel

Op de synode van Leeuwarden 1990 is de **vraag** gesteld: waarom moeten wij zo nodig deputaten-eenheid hebben? Er **zijn** toch al deputaten voor **samensprekingen** met de christelijke gereformeerde kerken? Moeten we misschien aan anderen laten zien, dat we als **vrijgemaakten** ook echt wel voor eenheid **zijn**? Het rapport van deputaten aan de komende generale synode in **Ber**-kel lezend, zeg ik achteraf: fijn dat

ze er zijn. Want wat een mooi hulpmiddel om allerlei **wildgroei** en verspilde energie te voorkomen!

Deputaten hebben een stuk denkwerk verricht, waar we als **kerken** en **kerkleden** onze winst mee kunnen doen. Bet voorkomt dat je **in** je enthousiasme 'zomaar **aan de slag gaat**' om later nog wel eens te zien waar je uitkomt (met alle risico's daarvan). Het helpt je als plaatselijke **kerken** bij de **ontmoeting** met andere kerken beleidsmatig te werk te gaan: eerst een **duidelijk** doel afspreken, dan in geloof en vertrouwen op Gods beloften en met wijsheid jegens alle schapen van de kudde in fasen heenwerken naar dat **doel**.

Ik herinner nog even aan de punten 1, 3 en 6 van de door deputaten voorgestelde 'regeling **voor** plaatselijke **samensprekingen**': let op je doel, zorg voor **goede informatie** van de gemeente en breng over en weer **eerlijk** in kaart zowel **wat** je als **kerken** met elkaar verbindt als wat je (nog) van elkaar scheidt (inclusief verschillen in 'kerkelijke cultuur').

Dergelijke regels **hoeven** ons plaatselijk **zeker** niet **te remmen**.

Integendeel: ze zetten de **ontmoeting** alleen maar op een hoger niveau.

Want niet het vele (**zoveel** mogelijk dingen samen doen) is goed, maar het goede is veel: dat wat eraan meewerkt, dat we **samen** echt **één** lichaam zijn!

Te veel van het goede

Dit alles neemt niet weg, dat ik toch ook met wat vragen ben blijven zitten.

In de door deputaten voorgestelde regeling **voor** plaatselijke **samensprekingen** wordt een grote rol toebedeeld **aan** het **kerkverband**.

Nu is het kerkverband een groot goed. **Op** blz. 31 van het **rapport** **le**-gen we daarover: '**Denk** aan de **op**-leiding tot de dienst van het Woord; het samen toezien op de eenheid en de zuiverheid van de prediking **door** bijv. kerkvisitatie

en examinatie van aanstaande predikanten; het zendingswerk en niet in de laatste plaats de functie, die het kerkverband heeft terzake van het recht van appel en de kerkelijke censuur. Bovendien heeft het kerkverband grote waarde t.a.v. het samen-op-werken in allerlei regionale zaken. Hoeveel kerkewerk vindt in (m.n. kleinere) buurgemeenten niet vaak gezamenlijk plaats! Het interlokale samenleven wordt een 'gegeven van grote geestelijke waarde' genoemd. Van harte me eens. Ook met de oproep om dit alles niet te vergeten wanneer je met anderen samensprekt. Het gaat niet aan om het kerkverband dan ineens als 'een blok aan het been' te zien.

Ook al moet je zelf misschien eerst 'pas op de plaats maken', kun je niet zover als je zou willen, je wilt toch ook niet dat het lokaal tot eenheid komt *tegen de prijs van groeiende afstand t.o.v. van je landelijke zusterkerken*.

Akkoord. Maar ik vraag me af, of deputaten in hun uitwerking van één en ander niet al te ver gaan. Op blz. 11 van hun rapport herinneren zij de kerken aan een uitspraak van Ommen: 'plaatselijke kerken nemen naar artikel 31 KO uitspraken van meerdere vergaderingen ten aanzien van de samensprekingen in acht'. Dat is duidelijk. Maar deputaten voegen er de opmerking aan toe: 'We nemen aan, dat deze regel ook van toepassing is op het bepalen van de gespreksthema's op plaatselijk niveau.'

Dat lijkt mij nu net iets teveel van het goede. Het is goed om te rekenen met wat er landelijk speelt, maar dat is nog iets anders dan dat plaatselijk ook altijd dezelfde zaken aan de orde moeten komen. We hebben in Middelburg als kerkeraden gedurende een paar jaar samen de NGB doorgewerkt. Bijzonder samenbindend! Vanzelf kwamen ook de landelijke thema's aan bod, maar wel in een breder kader en niet als vooraf al vastgestelde thema's.

Ik weet niet of we anders al net zo-

ver waren als nu (over en weer aanvaarding). Dit gebeurde dankzij aandacht voor veel méér dan zaken waarin we verschillen.

Ook in de door deputaten voorgestelde 'regeling voor plaatselijke samensprekingen' keert hun mijns inziens wat 'enge' kijk op artikel 31 terug.

Eerst al in de naam. Deputaten vinden het door de GS Ommen 1993 gebruikte woord 'handreikingen' te vaag. Ze vragen zich af wat de status van handreikingen is. Kun je elkaar daarop aanspreken? Is het niet al te vrijblijvend?

Ook dan brengen zij artikel 31 in stelling (op blz. 25). 'Regelingen' is een woord dat, kerkrechtelijk gezien, helder is. Regelingen zijn immers naar art. 31 KO bindend.

Maar wanneer ik dan vervolgens de regelingen zelf lees, denk ik meermalen 'dit is geen regel, dit is een advies, een mogelijkheid: zo zou je het kunnen aanpakken, maar het kan ook anders'. Typisch handreikingen dus!

Zo gaat het in 'regel 6' over 'wijs met elkaar omgaan'. In 'regel 10' over de verdere vormgeving aan samenwerking wanneer je elkaar als trouwe kerken van Christus hebt aanvaard, maar (mee i.v.m. de landelijke ontwikkelingen) nog niet één bent. Terecht zeggen deputaten dan: je zou het zo 'kunnen' aanpakken.

Artikel 31 beschermt een groot goed: zowel de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken als de zegen van het kerkverband. Laat dat zo blijven.

Ik vrees dat bij de visie van de deputaten het eerste toch enigszins in gedrang komt.

Landelijk – plaatselijk

In dit verband nog even apart over het slot van 'regel 10': deputaten hechten er aan, dat je 'zolang de landelijke vergaderingen nog niet zijn overgegaan tot enige vorm van federatie of samensmelting' plaatselijk niet verder gaat dan ontmoe-

ting en contact. In hun rapport roepen zij bij herhaling op tot nuchterheid: landelijk moet er nog heel wat water door de Noordzee stromen voor we één zijn, in vele plaatsen waar én een gereformeerde én een christelijke gereformeerde kerk is, wordt nog helemaal niet samengesproken.

Het zou jammer zijn, dat daar waar het wel gebeurt en men elkaar vindt, de samenwerking al zo hechte vormen krijgt, dat je, bij eventueel stranden van landelijke eenheid niet dan met grote pijn weer uit elkaar moet.

Op blz. 40 wordt meegedeeld, dat één van de deputaten, ds. P.J. Trimp, van oordeel is, dat wanneer kerken elkaar plaatselijk erkend hebben en samen op weg willen, die plaatselijke ontwikkeling niet teveel mag worden afgeremd. Hij wil de mogelijkheid openhouden dat kerken bepaalde vormen van nauwer samenleven (bijvoorbeeld kanselruil, voor elkaar openstellen van de avondmaalstafel, gecombineerde diensten) overwegen en na instemming van de classis ook praktiseren, als dit de plaatselijke eenwording dient.

Ik ben geneigd hem hierin bij te vallen. Ook deze kijk getuigt van nuchterheid. In plaatsen waar alleen een gereformeerde of een christelijk gereformeerde kerk is, zal men elkaar niet ontmoeten. Daar zal de pijn van de verdeeldheid wellicht minder leven en zo ook het animo om via landelijke vergaderingen aan eenheid te werken. Verder zullen bepaalde groepen binnen de christelijke gereformeerde kerken (en misschien ook bij ons) moeite blijven houden zelfs met een landelijke principeuitspraak tot eenheid.

Mogen plaatselijke kerken die elkaar op goede schriftuurlijke en confessionele basis gevonden hebben helemaal geen verdere stappen doen dan 'ontmoeting en contact'? Met ds. Trimp zeg ik: verantwoord één en ander wel goed naar het kerkverband toe, experimenteer dus niet; leg het alles in duidelijke

afspraken vast. Maar **laat er wel ruimte zijn, juist wanneer kerken hun eenheid niet alleen via zangavonden e.d., maar op voluit kerkelijke wijze willen beleven!**

Kampen - Apeldoorn

In het laatste nummer van Nader *Bekeken* waarschuwt prof. J. Kamphuis terecht voor het gevaar van het plaatselijk experiment. Tegelijk voert hij een hartelijk pleidooi voor meer samenwerking tussen de theologische universiteiten van Apeldoorn en Kampen. Er is al een goede samenwerking tussen de hoogle-raren van beide instellingen. Prof. Kamphuis zou het toejuichen wanneer de ontmoeting niet tot het 'personeel' beperkt blijft.

Laten ook de curatoren elkaar ontmoeten! Zij hebben van de kerken de zorg opgedragen gekregen voor een gereformeerde predikantsopleiding. Laten zij elkaar ontmoeten; het zal blijken dat een deel van de 'zorg' overeenkomt.

Wie weet, helpt het contact mee om allerlei werk dat nu dubbel gedaan wordt, gezamenlijk aan te pakken. Prof. Kamphuis wijst op de vruchtbare samenwerking tussen Prof. Greijdanus uit Kampen en Prof. Grosheide van de VU, in de jaren voor de oorlog. En wat zal groeiende samenwerking tussen Apeldoorn en Kampen de eenheid tussen de betrokken kerken ten goede komen.

Ik begrijp het verlangen van prof. Kamphuis en ik deel het! Maar toch begrijp ik de voorgestelde weg niet. En dat niet omdat het voorbeeld wat aanvechtbaar is: Greijdanus en Grosheide behoorden tot dezelfde kerken. Maar wat belangrijker is: is dit niet typisch 'onkerkelijk': plaatselijke kerken op grond van independentisme elders oproepen tot terughoudendheid en tegelijk een deputaatschap, dat een heel gerichte opdracht heeft (zorg voor de TU in Kampen en meer niet) al vast met een deputaatschap van de CGK in gesprek

te laten gaan en zelfs meer dan dat? Is het niet beter het bestaan van twee universiteiten en alle zorg daaraan verbonden, materieel en immaterieel, als onbestaanbare punten daar te leggen waar ze thuishoren? Dit hoort niet bij curatoren (zij zijn niet meer dan 'boodschappenjongens'), maar op de tafels van de bevoegde kerkelijke vergaderingen (i.c. de synodes), opdat zij verstaan, hoezeer verdere uitspraken richting kerkelijke eenheid geboden zijn.

De gereformeerde bond

Om terug te keren tot het rapport van deputaten voor kerkelijke eenheid: in januari 1994 hebben deputaten een brief geschreven aan de 'Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk'. Een brief waarin vanuit 'een gevoel van verwantschap en herkenning' meeleven wordt uitgesproken met de positie van de Bond in heel het Samen-op-weg proces. Deputaten vragen om een ontmoeting om 'vanuit de gemeenschappelijke liefde voor het evangelie van Jezus Christus in deze cruciale tijd ... ons met elkaar te bezinnen op en te spreken over de vraag wat toch de weg van de Here is en wat de huidige stand van zaken zou kunnen betekenen voor de toekomst van de gereformeerde belijders in Nederland'. In antwoord op deze brief heeft het hoofdbestuur van de Bond laten weten, dat het het meeleven waardeert, maar op dit moment geen gesprek kan aangaan 'omdat één en ander onze bezinning in het Samen-op-weg proces wu compliceren'. Later willen zij graag nog eens een gesprek.

Even terzijde: de bonders schrijven ook m g , dat hun de naam van ons deputaatschap is opgevallen: deputaten voor kerkelijke eenheid. Ze zeggen: dat is anders dan bij de christelijke gereformeerde deputaten 'voor eenheid van gereformeerde belijders'. Waarvan akte. 'Buitenstaanders' zien vaak scherp.

Overigens is mij niet duidelijk waarom onze deputaten die zelf om een gesprek hebben gevraagd, nu aan onze synode adviseren t.a.v. de contacten met de Bond geen verdere opdrachten meer te geven. Is het niet gepast om nu ook, zodra de toegezegde reactie komt, paraat te zijn? En waarom zou de synode dat in haar opdracht aan nieuwe deputaten niet ook met zoveel woorden zeggen?

D.V. volgende week nog een artikel over het contact met de Nederlands Gereformeerden.

Rechtgezet

In *De Reformatie* dd. 17 februari jl., ging ik in op een artikel van J. van Ommen, waarin een citaat voorkwam van T.A. Nanninga. Laatstgenoemde heeft mij laten weten, dat hij daar niet gelukkig mee is. Het citaat was wel correct, maar toch te beperkt. Het geheel van de artikelen van br. Nanninga laat zien, dat hij en ik het in veel opzichten juist hartelijk met elkaar eens zijn. Omdat mijn artikel een andere indruk heeft gewekt, wil ik dit aspect ervan graag corrigeren,

B, Luiten

'EN HIJ ZAG VOORTAAN ALLES SCHERP'

Adrian Verbree

M meditatief

Marcus 8 : 25

Viermaal Jezus de komende weken. Vandaag Jezus als wonderdoener. 'En Wij genas **allen**.' Zulke woorden lezen we nogal 'es in de evangeliën. **Jezus deed** de wonderen: als Hij het brood breekt, blijkt delen vermenigvuldigende zijn. En als wij optellen hoe vaak Hij **iemand** van een bed **af**trok, is de som verblijdend.

Jezus, wij **kennen** zijn wonderen. Maar juist dat wil ik vandaag in **twijfel** trekken. Oordeel zelf. Jezus genas onder anderen blinden. Hij raakt **hun** ogen aan, stuurt ze uit wassen, of heeft ook aan een enkel woord genoeg. Ze zien! Natuurlijk zien ze, wij kijken er al lang niet **meer** van op. Jezus genas hun ogen en **dús zien** zij; zij gooien hun **roodwitte** stok **weg** en **denken** om het afstapje...

Vergeet het maar.

Zo simpel ligt het niet wanneer **iemand** het gezichtsvermogen (terug)krijgt. Niet alleen in de **Bijbel** worden **blinden** de ogen geopend. **Ook vandaag** gebeurt dat, zij het slechts bij hoge uitzondering. Niet al Jezus' blinde 'patiënten' waren **ook** blind geboren. De Bijbel meldt **ons**, voor zover **ik** weet, slechts **één** genezing van een **blindgeborene** (Joh. 9). Misschien waren er anderen, maar het merendeel zal hebben bestaan uit **mensen** die ten gevolge van een oogziekte blind waren **geworden**. Dit kwam veel **voor**.

Soms lukt het **ook** onze doktoren zo iemand te helpen. Zo zijn er **gevallen bekend** van **mensen** die op zeer jeugdige leeftijd **door staan**

blind of nagenoeg blind geworden, op hogere leeftijd, soms tot 45 jaar later, **van** de staan worden gelicht. Zij krijgen alsnog het licht in hun ogen terug. Een medisch wonder. Fantastisch! Ware het **niet dat...**

Juist de literatuur **over** deze medische 'successen' werpt een onverwacht licht op wat **Jézus** voor blinden deed. Want wat verwachten wij van **iemand die weer kan zien**? Dat hij zijn ogen uitkijkt! Dat hij gretig zijn omgeving in zich opneemt, en nooit, **nooit** weer terug wil naar de duisternis waarin hij **zo** lang heeft rondgetast.

De werkelijkheid is anders, ja vaak schokkend. Genezen blinden **komen** terecht in een wereld waar zij geen raad mee weten. Tot nu toe leefden ze in een **wereld waarin** de dingen allemaal **ná** elkaar gebeurden. Blinden ordenen de wereld met het meetlint van de tijd: **éerst** gebeurt dit en **dán** gebeurt dat. Nu moeten ze **opeens** de dimensie 'ruimte' erbij **verwerken**. En dat mislukt vaak **grandicos**. Een man vertelt dat hij er **maar niet** in slaagde zijn **eigen** kat en hond uit **elkaar** te houden. **Op** het gevoel **ging** het feilloos, **maar** met de ogen is het hem nooit **gelukt**. **E**. ander slaagde er niet in zonder **struikelen** over de drempel te stappen, die **hij** met zijn stok jarenlang moeiteloos had genomen. De coördinatie van de dimensie tijd en ruimte bleek een te grote opgave. Dikwijls volgt depressie en **soms zelfs sterven**. De verdrietige conclusie: het middel was erger dan de kwaal. Alleen zeer intelligente genezenen lijken er af en **toe** in te slagen nog weer

zoiets **als** een leefbare, zichtbare wereld op te bouwen.

Alleen **Jezus'** patiënten hebben nergens last **van**. Zelfs een **blindgeborene** loopt enthousiast **door** de stad. Slechts die **man** uit Marcus 8 heeft, net als de uit de medische literatuur bekende gevallen, problemen met **focussen**. Hij ziet mensen 'als bomen' wandelen. Het is alsof **Jezus** ons hier **russen** de regels door **even** wil laten merken, welk wonder er **wéerkelijk nodig** is om een **blinde** echt te helpen: een wonder **bóven** wonder.

Niemand die toen **wist** van de adembenemende neurologische problemen die **gepaard** gaan met het terugkrijgen van het gezichtsvermogen. We waren er blind voor... Na tweeduizend jaar dringt langzaam tot ons door dat **het grootste** wonder **zich bij** deze **blinden** niet in de ogen, maar **tussen** de oren **voltrok**. Laten we niet te snel **zeggen** dat we Jezus **wonderen kennen**. De Bijbel, het is en blijft een **eyeopener**!

Wandelen met God

De hel maakt bang

Geloof u de hel? Van een kerk in Engeland mag je die niet meer geloven. De hel is daar afgeschaft. Terecht, zei men in de Nederlandse pers: laten velen dit goede voorbeeld volgen. De hel is uit de tijd. Het is iets van de middeleeuwen. Toen maakte men daarmee de mensen bang. Op advies van Origenes, de uitvinder van het vagevuur. Hij kon zich niet voorstellen dat God met de hel een serieuze, bedoeling had. Misschien is het bedoeld als een pedagogische les. De hel is dan zo iets als het kwade gezicht van een boze vader. Het wil het kind bang maken, zodat het voor de zonde terugschrikt. Maar uiteindelijk komt het er niet van. Nee, want de hel past niet bij God.

De hel maakt onsympathiek

Daar heeft men nog immer moeite mee. Aan Paus Johannes XXIII is eens gevraagd of de hel bestaat. Hij dacht van wel. Maar, zo zei hij er achter aan: er zit niemand in! Zuik een uitspraak typeert deze sympathieke man. Heeft dit andersom niet prof. dr. K. Schilder in een kwaad daglicht gesteld? Hij schreef immers een boek onder de titel *Wat is de hel?* Daarmee was hij voor iemand als drs. J.M. den Uyl getypeerd.¹ Prof. dr. H.M. Kuitert lijkt dan toch een stuk aardiger als hij schrijft, dat de hel niet een plaats is van de eeuwige straf maar van de eeuwige dood.²

De hel bestaat

De Bijbel laat er geen misverstand over bestaan. De hel bestaat! En deze wordt ons concreet voorgesteld. Het is iets als een vurige oven. Een plaats van een altijd durende pijniging. En de mensen die daar moeten verblijven huilen en tandenknarsen. Wie heeft ons daarvan verteld? Niet een of andere kwade genius. Het is de Here Jezus. Hij, die van zichzelf getuigt dat Hij zachtmoedig is en nederig van

hart! De Lieve van de Vader. Laten we daarom de hel temeer serieus nemen.

Wat de hel niet bedoelt

Maar hoe doen we dat? 't Is waar. De hel is niet bedoeld als bangmakerij. En laten we als het alleen daarom gaat de hel maar afschaffen. Als pedagogisch middel is het ongeschikt. Het kan dan zelfs een averechts effect hebben. Ik denk aan een veelgehoorde waarschuwing. Het kind vraagt aan vader of 'ie naar de bioscoop mag. En de vader antwoordt: Stel je voor, dat jij daar zit en de Here Jezus komt terug...!% geloofsopvoeding mag veel betere motieven gebruiken!³ Ook denk ik aan de verleiding om bij een plotseling sterven te dreigen met het oordeel van God. 'Zo zie je maar weer: je moet altijd bereid zijn om God te ontmoeten'. Er zijn er die mee hierom het geloof in onze goede God zijn kwijtgeraakt."

Wat de hel wel bedoelt

De hel is wel '...schrikwekkend en angstaanjagend voor de slechte en goddeloze mensen, maar de rechtvaardigen en uitverkorenen (...) putten er rijke troost uit'. Welke troost biedt de hel? Het heeft het oog op onze eeuwige veiligheid. En het kwaad dat zich zelfs niet wegbränden laat wordt daar voor altijd op gesloten En ook, het hier ongewroken onrecht wordt daar vergolden.

De hel troost

Dit troostmotief lijkt goed bruikbaar in een tijd waarin we zozeer geconfronteerd worden met onrecht dat niet wordt bestraft. Denk aan Bosnië en Rwanda. En ook dichterbij is er velerlei ellende dat vraagt om een behandeling van de hemelse rechter. Eén voorbeeld. De inroest. De publiciteit daaromtrent groeit. En we worstelen met

vragen naar het hoe van herstel, vergeving en verzoening. Het valt mij persoonlijk op – naar mijn ervaring van deze problematiek tot nu toe – dat slachtoffers wel de Bijbel gebruiken als het gaat om de vraag naar vergeving – en de daders kennen de Bijbel daaromtrent ook!⁶ – maar moeilijk hanteerbaar vindt men de toch ook zo zeer schriftuurlijke noties van wraak en vergelding. Daarbij lijkt soms de omgeving te hinderen. 'In de kerk leren we toch dat we iedereen moeten vergeven?' Intussen zijn sommige slachtoffers voor het leven getekend. En sommige daders blijven ontkennen, of oefenen zelfs zulk een dreiging uit, dat het slachtoffer gaat twijfelen aan de feitelijkheid van de misdaad. Het is maar een voorbeeld, er is meer. Daarom vraagt een oproep om de hel te vergeten van ons niet maar een protest, doch ook een nadere bezinning op een goed gebruik van dit ernstige geloofstuk.

¹ '...alleen reeds het feit dat iemand een middelmatig boek over de hel kan schrijven, bewijst mijns inziens dat hij op de grens van het esoterische leeft'. Aldus Den Uyl geciteerd in dr. G. Puchinger, *Ontmoetingen* 22. Schilder, blz. 122.

² 'Komen we er goed vanaf? Het oordeel is niet een stuk van de christelijke traditie geworden om & mensen ermee bang te maken. Het staat in de context van een God die ons serieus neemt, maar dat kan combineren met vergeving en verzoening. Kunnen we dus rustig gaan slapen, bestaat er niet zo iets als een "eeuwige straf" of "eeuwige dood"? Ik vind "eeuwige dood" een passende term. God is op ons gezelschap gesteld, aan hem zal het niet liggen of we keren tot hem terug. Maar het zou best kunnen: wie op het gezelschap van God niet gesteld is, blijft erin, in het dood zijn. Dat is "veriorengaan"'. H.M. Kuitert, *Het algemene betwijfeld christelijk geloof*, blz. 178.

³ De doop is een veel effectiever motief. En denk ook aan Paulus' woord 'Wij toch zijn de tempel van de levende God...' uit 1 Kor. 6: 19 en 2 Kor. 6: 16.

⁴ Vergelijk het relaas van Maarten 't Hart in zijn *Een vlucht regenwulpen*, blz. 77v.

⁵ NGB, art. 37.

⁶ Vergelijk dr. J.C. Borst, *Gij zijt die man*. Een onderzoek naar de pastorale zorg voor incestdaders.

DE BELIJDENIS OVER DE PREDIKANT

K. Harmannij

Achtergronden

Het synode-besluit over de zegen door 'niet-predikanten' heeft een discussie losgemaakt over de ambten, Vorig jaar (juli/augustus 1995) heb ik er in dit blad voor gepleit om daarbij de belijdenis als uitgangspunt te nemen, Dit formulier van eenheid kan ons wellicht helpen om niet te veranden in een spraakverwarring over de ambtelijke dienst. Bij dezen probeer ik zelf het goede voorbeeld te geven.

Artikel 30 NGB

De Nederlandse Geloofsbelijdenis is van al onze belijdenisgeschriften het meest uitgesproken over de ambten. De artikelen 30 en 31 vertellen ons dat er drie ambten moeten zijn: dienaren van Gods Woord, ouderlingen en diakenen. Voor ons is dat weinig verrassend: we zijn in onze kerkelijke praktijk niet anders gewend. Wel kan het verwondering wekken, dat dit drietal als een Bijbelse eis wordt gepresenteerd: zo heeft 'onze Here ons in zijn Woord geleerd'! Je kunt je afvragen of dat wel klopt. Is onze indeling van predikanten, ouderlingen en diakenen werkelijk aan de Bijbel ontleend? Of is het eerder zo, dat we hier te maken hebben niet een gegroeide praktijk, die wel goed past bij de Bijbelse voorschriften, maar die evengoed anders had kunnen uitvallen? Zo voorzichtig spreken we immers ook over onze Kerkorde: niet alles wat daarin staat is precies zo in de

Bijbel voorgeschreven. Er liggen wel bijbelse principes aan ten grondslag, maar die hebben we op eigen manier uitgewerkt. Het kan daarom ook anders: de Kerkorde is al meermalen aangepast aan &h-mam de tijd.

Uit alles wat gezegd en geschreven wordt over de ambten, krijg je soms de indruk dat daar hetzelfde geldt; het is prima dat we predikanten, ouderlingen en diakenen hebben, maar het zou evengoed anders kunnen zijn.

Dan sta je wel even te kijken van de belijdenis: die zegt dat de Here zelf in zijn Woord aan ons leert, dat deze ambten er moeten zijn. Daar mag dus niet aan gemorreld worden!

Ondertussen is het wel goed, om niet méér in de belijdenis te lezen dan er staat.

Zo staat er niet, dat er precies drie ambten moeten zijn. Het getal 'drie' wordt zelfs niet eens genoemd. Er staat enkel dat de Here ons leert dat er dienaren van Gods

Woord moeten zijn. En dat de Here ons leert dat er ouderlingen en diakenen moeten zijn.

Dat laat ruimte voor een bepaalde overlapping: bijvoorbeeld ouderlingen die tegelijk dienaar des Woords zijn. Of andersom. Het geeft ook ruimte voor uitbreiding: bijvoorbeeld meer soorten van dienaren des Woords of van diakenen.

De belijdenis zegt ook niet, dat de dienaren des Woords speciaal opgeleide mensen moeten zijn, die van ander werk worden vrijgesteld en hun leven lang predikant zullen blijven.

Verder geeft de belijdenis niet aan waar de grenzen liggen tussen de verschillende ambten. We lezen niet wat nu precies een ouderling is, en wat een diaken. Kortom: het is beslist niet waar dat de belijdenis het hele stelsel van ambten, zoals wij dat kennen, bij voorbaat onaanastbaar verklaart.

Wel wil de belijdenis ons herinneren aan een bepaald grondpatroon dat we vanuit de Bijbel krijgen meegerekend, en dat we voor een juiste kijk op de ambten niet kunnen missen.

Herders en leraars

Daar hoort in ieder geval bij, dat er predikanten zullen zijn. Of, zoals artikel 30 het voorzichtig formuleert: 'Er moeten dienaren of herders zijn, om Gods Woord te prediken en de sacramenten te bedienen'.

En laten we dan opnieuw niet méér lezen dan er staat: er staat bijvoorbeeld niet dat deze speciale ambtsdragers als enigen bevoegd zijn om Gods Woord te preken, en dat zij ook de enigen zijn die de sacramen-

ten mogen **bedienen**.

Er staat wel dit: in de kerk moet **Gods Woord gepredikt** worden. Ook moeten in de **kerk** de sacramenten worden bediend. Dat is **zelfs zo belangrijk, dat de kerk** niet wnder speciale ambtsdragers **kan** die hiermee worden belast.

Het is niet **moelijk** om dit vanuit de Bijbel te onderbouwen. We hoeven slechts te denken aan **Mattëüs 28 : 19, waar Jezus tegen** zijn elf discipelen zegt: 'Gaat dan henen, maakt al de volken tot **mijn** discipelen en doopt hen in de **naam des Vaders** en des **Zoons** en des Heiligen **Geestes** en leert hen onderhouden al wat **Ik u bevolen** heb'. We vinden daar de opdracht tot **prediking** en doop, en we zien ook dat deze opdracht aan speciale **ambtsdragers** wordt **toevertrouwd**.

Je kunt je dan nog **wel** afvragen of deze opdracht verder strekt dan alleen die elf apostelen **van** het **begin**. Kunnen **we** hier een **blijvende** regel uit halen voor de kerk van alle tijden?

Daarvoor is **een** tekst als **Efeziërs 4 : 11-13 van** belang. Paulus wijst ons daar op de royale gaven die Christus na zijn hemelvaart wil uitdelen: 'Hij heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel **evangelisten** als **herders** en **leraars**, om de heiligen **toe te rusten tot dienstbetoon**, tot opbouw van het lichaam van Christus, **totdat** wij allen de eenheid des **geloofs** en der volle **kennis** van de **Zoon Gods** bereikt hebben'.

Het is dus niet gebleven bij **apostelen alleen**. Jezus Christus houdt ook vanuit de hemel vast aan zijn beleid: Hij **geeft** mensen die onderwijs geven in de leer **van** het **ge**loof. Eerst waren dat de apostelen, maar **daarna** kwamen ook anderen, **zoals** profeten, evangelisten, en herders en leraars.

Of dit allemaal scherp te onderscheiden **functies** waren, is niet zo gemakkelijk uit te maken. Of het ook allemaal ambtsdragers waren, in de zin van bestuurders van de ge-

meente, is evenmin met zekerheid te **zeggen**.

Het meest duidelijk op dit punt is dan nog het woord 'herder'. Het is **een** woord dat in de Bijbel, **zowel** in het **Oude** als in het **Nieuwe Testament**, in allerlei verschillende verbanden wordt gebruikt. Het is dus niet zo **waarschijnlijk** dat er een speciale functie **mee** bedoeld wordt. Maar wel wordt het **telkens** toegepast op het leiding geven aan de gemeente van Christus, hetzij door Christus zelf, hetzij door de apostelen, hetzij door ouderlingen. **Een** herder leidt de kudde! **'Herder'** is **daarmee** een typische aanduiding voor ambtelijk optreden. Zulke mensen **mogen** er blijven in de kerk, en zulke **mensen** mogen volgens **Efeziërs 4** vooral **werkzaam** zijn in de **prediking van** het **evangelie**: het gaat **om** 'herders en leraars'. Jezus **Christus** ondersteunt vanuit de hemel **zijn** gemeente, **door ambtsdragers** te geven **die** zijn **Woord uitdragen**.

Dienaren des Woords

De **geloofsbelijdenis** noemt naast het woord 'herder' het woord 'dienaar'. 'Er moeten dienaren of herders zijn.'

'Dienaar' is een tamelijk **kleurloos** woord. We **komen** het ook tegen in **zondag 28 van de Heidelbergse Catechismus**, waar **gesproken** wordt over de viering van het **Avondmaal**: Bij dat avondmaal is een 'dienaar' **werkzaam** die het brood breekt en de beker **uitrekt**. De Catechismus laat in het midden of deze 'dienaar' **een** ambtsdrager is, en zo ja, **w e k** ambtsdrager. De Catechismus **gaat** er slechts vanuit dat het avondmaal ordelijk **wordt** gevierd: **geen toestand** waarbij ieder **een** zelf **maar** iets neemt, maar **een** situatie waarin 'iemand' is aangewezen om brood en beker te 'bedienen'.

De apostel **Paulus** gebruikt het woord 'dienaar' meermalen als een goede omschrijving van zijn eigen **status**. 1 Kor. 3 : 5: 'Wat is

dan Apollos? Of wat is **Paulus**? Dienaren, door wie **gij** tot **geloof** gekomen **zijt**, en wel zoals de Here dit aan een ieder geschonken heeft'. Paulus keert zich hier tegen partijvorming in de gemeente, waarbij de een zich noemt **naar** Apollos en de ander naar Paulus. Dat is dom, zegt Paulus, want wij zijn maar dienaren. Wij geven slechts door. Bet gaat om de Here zelf: naar Hem mag ieder **zich noemen**.

Dat betekent echter niet, dat **men** de 'dienaren' zomaar passeren **kan**. **Integendeel zelfs**: juist omdat Paulus 'dienaar' is, mag men zijn boodschap niet afwijzen. Dat zou **men** wel mogen als Paulus sprak op eigen gezag: **zulke** mensen zijn er zoveel. Maar nu **Paulus** 'dienaar' is, die geen eigen **kleur** wil geven aan zijn verhaal, maar **die** er **alles** aan **doet** om de woorden van God getrouw over te brengen, nu heeft hij **recht** op aandacht.

Zo schrijft Paulus dat in 2 Kor. 5 : 18, 20: 'En **dit** alles is **uit** God, die **door** Christus ons met Zich verzoend heeft en ons **&** bediening der **verzoening** gegeven heeft... Wij zijn dus **gezanten** van Christus, alsof God door onze mond u vermaande; in naam **van Christus** vragen wij u: laat u met **God** verzoenen'.

Tegen deze **achtergrond** kunnen we van **harte** instemmen met de woordkeus van de Geloofsbelijdenis. Er moeten 'dienaren' zijn. **Mensen** die niet zichzelf voorop **stellen**, maar die **trouw** willen bedienen **wat** God ons **in** Christus geeft. **Zulke** mensen **zijn** geschikt om 'herder' te zijn: **ze** mogen als ambtsdrager **leiding** geven aan **&** gemeente. Ze doen dat namelijk door de **prediking van Gods Woord** en de bediening **van de sacramenten**, zoals **die** door Christus zijn ingesteld.

Een algemeen principe

Zo krijgt het **ambt** van de 'dienaar des Woords' **een** vrij algemene **fundering** vanuit de Bijbel. Bet gaat **terug** op een hoofdlijn die, met de r-

lei variaties, toch steeds **weer** hierop neerkomt: de Here schakelt mensen in voor de leiding **van zijn** volk. Zij hebben **gezag** doordat ze de woorden van God doorgeven. Ze mogen er daarom niet op uit zijn **om** zichzelf **te** bevoordelen of hun eigen **mening** te promoten: ze behoren zich **getrouw** in dienst **te** stellen van de God die hen zendt.

Het **bevestigingsformulier** voor predikanten kiest voor dezelfde opzet. Met als centrale tekst Efeziërs 4 : 11, 12, wordt aandacht gevraagd voor dat Bijbelse grondprincipe: God vergadert een gemeente en gebruikt **daarvoor** de dienst van **mensen**. Zij **mogen** als ambtsdragers de schapen **van** Christus verzorgen met de **bediening** van Gods Woord en de sacramenten.

Het formulier laat het daar overigens niet bij: met een beroep op 1 Timoteüs 5 : 17, wordt een afgrenzing gemaakt tussen het ambt van predikant en dat van ouderling. Die **afgrenzing** staat momenteel behoorlijk ter discussie; zo ook het beroep op 1 Timoteüs 5. Men moet dan echter wel bedenken dat het ambt van predikant, **ook** volgens het **bevestigingsformulier**, **niet staat** of **valt** met een bepaalde uitleg van 1 Timoteüs 5 : 17. Die tekst is pas **van** belang bij de **twee- & stap: de verhouding tussen predikant en ouderling**. En dat is **inder- & ad een** kwestie die nog niet zo eenvoudig ligt. Maar dat **laat** de basis onverlet: er **moeten** dienaren of **herders zijn**, om **Gods** Woord te prediken en de sacramenten te bedienen.

Vervolgens dan de tweede stap: er worden in de **belijdenis** meer ambtsdragers **genoemd** dan de predikanten alleen. Er zijn **ook** ouderlingen en diakenen **nodig**. Wat is hun verhouding tot de predikant? **Daarover** graag in een volgend artikel!

UIT DE KERKEN

Afgevaardigden voor de Generale Synode Berkel en Rodenrijs

Groningen – De PS Groningen heeft de volgende personen benoemd tot afgevaardigde voor de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs: als **primi**: ds. H. Geertsema (Zuidhorn), dr. L.J. Joesse (Groningen), H. Koekkoek (Haren), N. Wiersum (Sint-Annen); als **secundi**: ds. J.J. Dronkers (Hoogkerk) ds. H.G. Gunnink (Schildwoude), J. Beeftink (Zuidhorn), P.P. Koopman (Zuidhorn); als **terti**: ds. S.W. de Boer (Leek), ds. A. Kruizinga (Delfzijl), A.A. van Essen (Groningen), T.K. Geersing (Haren).

Utrecht – De (buitengewone) PS Utrecht heeft de volgende personen benoemd tot afgevaardigde voor de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs: als **primi**: ds. C. van den Berg (Amersfoort), dr. P.H.R. van Houwelingen (Nijkerk), M. Douma (Amersfoort), W. Smit (Hilversum); als **secundi**: ds. D. Ophoff (Nieuwegein), ds. A.O. Reitsema (Bunschoten), K.J. de Haan (Huisen), A. van Diggele (Hilversum); als **terti**: ds. J.B. Wilmink (Hilversum), J. Meima (Amersfoort).

Den Haag – De PS Holland-Noord heeft de volgende personen benoemd tot afgevaardigde voor de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs: als **primi**: ds. P.H. van der Laan (Leiden), ds. M. van Veelen (Delft), K.J. Wietsma (Badhoevedorp), K. Stelpstra (Rijswijk); als **secundi**: ds. D. Griffioen (Voorburg), ds. A.J. van Zuilekom ('s-Gravenhage-Centrum/Scheveningen), E. Boerma (Zaandam), D. van Loon (Aerdenhout); als **terti**: ds. J. Borgdorff (Alphen a/d Rijn), ds. K. van den Geest (Amsterdam-Centrum), D.C. Hogewo-

ning (Rijnsburg), J. Leder (Voorburg).

Hoogvliet – De PS Bolland-Zuid heeft de volgende personen benoemd tot afgevaardigde voor de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs: als **primi**: ds. R. ter Beek (Capelle a/d IJssel), ds. P. Nijmeijer (Dordrecht), M.W. Folmer (Vlaardingen), A. van Leeuwen (Papendrecht); als **secundi**: ds. E.A. de Boer (Krimpen a/d IJssel), ds. K. de Vries (Ridderkerk), A. van der Does (Sliedrecht), B.F. Mulder (Rotterdam); als **terti**: ds. A.L.Th. de Bruijne (Rotterdam), ds. J.J. Schreuder (Zwijndrecht), J.M. van Bommel (Krimpen a/d IJssel), J.T. van den Wijngaard sr. (Capelle a/d IJssel).

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.:	f 3,35
2 ex.:	f 6,00
3 ex.:	f 8,65
4 ex.:	f 10,60
5 ex.:	f 12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

CHRISTUS WORDT TEGENGEHOUDEN

(2 Tess. 2,6.7a)

P. Groenenberg

Schriftstudie

Jezus wordt weerhouden

Waarom *komt de Here nog niet terug? Wat houdt Hem tegen? Waarom is Hij niet gekomen ten tijde van keizer Caligula, toen het voor de christenen zo'n moeilijke tijd was? Of ten tijde van de 80-jarige oorlog? Paulus legt in 2 Tessalonicenzen 2 uit wat Jezus weerhoudt terug te komen. En zolang Hij niet komt, zullen wij ons moeten wapenen tegen afval en ongehoorzaamheid.*

Voordat de Here Jezus **terugkomt** op de **wolken** van de hemel, moet de afval komen en moet de mens van de wetteloosheid zich openbaren (2 Tess. 2,3). **Om** die reden is het onjuist dat de geadresseerden in de **waan** verkeerden dat de dag **van** de Heer al gekomen **was**.

Wat Hem weerhoudt

In vers 5 verwijt de apostel hen, dat ze op de hoogte hadden kunnen **zijn van** die **zaken** die **aan** Christus' komst voorafgaan. Meermalen heeft Paulus hen daarop gewezen. Ze konden dus weten wat Hem tot nu toe weerhield te komen. En zeker nu (in de grondtekst heeft dit woordje **ndruk**) weten de Tessalonicenzen dat in elk **geval**, Paulus heeft dat opnieuw gezegd in vers 3. Ik heb – zie ook het kopje boven deze paragraaf – het woord 'Hem' in vers 6 met een hoofdletter geschreven. De vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap doet dat niet, **en** evenmin vele andere Nederlandse **bijbelvertalingen**. Zij

schrijven: hem.

Als ik kies voor Hem, doe ik dat vanwege de context. Uit het Grieks **is** niet **op** te maken of het gaat om 'Hem' of om 'hem', alleen al omdat hier een woord voor 'hem' of '**Hem**' ontbreekt. **Letterlijk** staat er: 'en **thans** weet u wat weerhoudt'. **Voor** de duidelijkheid voegen wij het woordje 'hem' of 'Hem' toe. Eigenlijk zou zo'n woord tussen kleine haken moeten staan, zoals vaker gebeurt als in de **vertaling** een woord **wordt toegevoegd** dat niet in de grondtekst staat. De context moet dus beslissen. Er zijn twee mogelijkheden: de mens der wetteloosheid wordt nog tegengehouden of Jezus Christus. Op grond van de voorafgaande verzen zijn beide mogelijkheden te verdedigen. Voor vers 6 is immers sprake van de komst van de Here Jezus Christus (vs. f) en van de dag van de Here (vs. 2). Daar **kan vers 6 dan bij aansluiten**. In dat **geval** lezen we 'Hem'. In de voorafgaande verzen is **ook** gesproken over de mens der wetteloosheid (vs. 3). Vers 6 kan **ook** daarbij aansluiten. In dat geval lezen we 'hem'.

Als het gaat over de Here Jezus (Hem), **is het** niet **zo** moeilijk te **k-**palen **wie** of **wat** Hem weerhoudt. Dat moet op dat moment zijn het feit, dat de afval nog niet tot een climax is gekomen en de mens der wetteloosheid zich nog niet heeft geopenbaard. De geadresseerden konden **weten** dat deze dingen nog **een** verandering **vormden** voor Jezus' terugkomst. In elk geval **kun-**nen ze dat **thans** weten, want Paulus heeft dat (vs. 3) **uitdrukkelijk** herhaald.

Als het gaat **over** de mens der wetteloosheid (hem), is het moeilijker te bepalen wie of wat hem weerhoudt. Toch kiezen verreweg de meeste uitleggers voor deze mogelijkheid. Zij moeten gissen naar de identiteit van de weerhoudende macht. Dat leidt tot **verschillende** identificaties. Ik noem er drie uit vele.

Sommige uitleggers denken aan het Romeinse rijk. Men **denkt** dan concreet aan de **persoon** van keizer Claudius, die Caligula opvolgde. **Caligula** had de trekken van de mens der wetteloosheid. Claudius niet. Deze was veel milder. **Hij voorkwam** het optreden van de mens der wetteloosheid. Claudius wordt **door** deze uitleggers gezien als representant van de Romeinse macht. Daarom kan in vers 6 **ook** gesproken worden over **wat** hem tegenhoudt en niet **overwie** hem tegenhoudt.

Anderen denken aan de christelijke gemeente als weerhoudende macht. Het bestaan van de **kerk blokkeert** de komst van de wetteloze mens. Nog weer anderen wijzen op wat er bijvoorbeeld **staat** in Matteus 24,14: het evangelie moet in de he-

le wereld verkondigd worden tot een getuigenis voor alle volken en dan **zal** het einde zijn. De **prediking** is dan een macht, die de komst van de wetteloze **mens** nog tegenhoudt. Ik zeg niet dat genoemde identificaties onmogelijk zijn, ai ligt de ene meer voor de hand dan de andere. Maar het blijft gissen. Wie uitgaat van de mening, dat het in vers 6 gaat over de weerhouding van **de mens der wetteloosheid**, kan in de tekst noch in de context aanwijzingen vinden om de weerhoudende **macht** te identificeren. Zelf w u ik in zo'n geval me het meest thuis voelen bij het *ignoramus* ('wij **weten** het niet') van Augustinus. Ik meen dat er sterke argumenten zijn om aan te nemen dat Jezus Christus wordt weerhouden. De Tessalonicenzen (en wij) **weten** waardoor Hij nog wordt tegengehouden, ook al is dat Christus' eigen keus. Ze **weten** **waarom** de dag van de Here nog niet is gekomen. Zij en wij hoeven daar niet naar te gissen.

De consequentie van deze uitleg is, dat **ook** de slotwoorden van vers 6 gaan over de verschijning van de Here en niet over de openbaring van de **mens** der wetteloosheid.' Volgens mij laat 2 Tessalonicenzen 2,6a dus **horen**, dat Jezus weerhouden wordt terug te komen naar de aarde door de **zaken** die in vers 3 **genoemd** zijn: &komst van de afval en van de **mens** der wetteloosheid. Eens zal Hij zich openbaren. Daarmee wijs ik **de** opvatting **af**, dat het gaat om de weerhouding van de mens der wetteloosheid en van de openbaring van die mens op zijn tijd.

'Op zijn tijd' is de weerhouding voorbij

We vertalen 2 Tessalonicenzen 2,6: 'En gij weet thans wat Hem weerhoudt, totdat Hij zich openbaart op zijn tijd'. Het argument voor de vertaling van het slot van vers 6 ('Hij' en niet '*hij*') zit niet in het gebruikte werkwoord 'zich openba-

ren'. Dat **werkwoord** wordt wel **vaak gebruikt** voor de verschijning van de **Here** Jezus, maar daarnaast **ook** voor de komst van de mens der wetteloosheid (bijv. vs. 3).

Dat het in vers 6 gaat over Christus, ontleen ik vooral aan de **woorden** 'op zijn **tijd**'. Bij de gedachte aan de weerhouding van de mens der wetteloosheid, moet je ook in het slot van vers 6 **denken** aan de openbaring van diezelfde persoon: de mens der wetteloosheid. **Gezien** de constructie van de zin is slechts één onderwerp mogelijk.

Maar kan Paulus **zeggen**, dat de mens **der** wetteloosheid zich openbaart **op zijn tijd**? In de grondtekst wordt het sterk **uitgedrukt**: **op zijn** eigen tijd. Kan dat? Beschikt de mens der **wetteloosheid** over een eigen tijd? Of krijgt hij tijd? Is & ironie **niet** dat de **mens** der wetteloosheid en andere satanische personen en machten werken en komen in en op de door **God** bepaalde tijd? En dat ze ook geen **minuut** langer optreden dan Hij wil?

Deze moeilijkheid wordt aangevoeld. **Sommigen** **proberen** eraan te ontkomen door iets toe te voegen aan de woorden 'op zijn tijd'. Van Bruggen **schrijft**: 'Maar de openbaring van de wetteloze "op zijn tijd", is niet een openbaring te zijner tijd, maar op Gods tijd. En dat kan **snel** zijn'. **M.R.v.d. Berg schrijft**²: 'En **dan** zal de **wetteloze** zich openbaren. Dat **zal** overigens niet op een willekeurig momenten niet door toevallige **omstandigheden** plaatsvinden. Daar is een bestemde tijd voor. Het gebeurt op zijn tijd, d.w.z. op de voor hem vastgestelde tijd. (...) Wanneer de vloedgolf van de wetteloosheid de wereld overspoelten de mens der **wetteloosheid** zich openbaart, betekent dat niet, dat God zijn **greep** op de gebeurtenissen verloren heeft en dat de **zaak** **Hem** uit de hand gelopen is, **maar** **dan** gebeurt dat volgens plan, volgens **Gods tijdschema**'. Let op de **uitdrukkingen** 'op de voor hem vastgestelde tijd' en 'volgens **Gods tijdschema**'.

Ik vraag me af of het juist is zoiets

in de tekst in te voegen. Paulus zegt duidelijk, dat **hij** zich openbaart op zijn tijd en **dan** is het **niet juist** daarbij te zeggen of te denken: ja maar, dat is **Gods** tijd. Het lijkt me **ook** niet mogelijk het woordje 'zijn' (in 'op **zijn** tijd') te laten slaan op God of Christus, **als** het woordje 'hij' (in '*hij* zal zich openbaren') slaat op de mens der **wetteloosheid**. **Dan** zou Paulus zich wel heel erg **ongelukkig** hebben uitgedrukt.

Alleen van Jezus **Christus** kan gezegd worden dat Hij zich openbaart op **zijn** eigen **tijd**. Jezus immers heeft een eigen goddelijk tijdschema. Hij **beslist** absoluut **over** de tijd. De tijden zijn in zijn hand. Ook de tijden van zijn tegenstanders. Hij komt terug op zijn eigen tijd.

Dat zal zijn op het moment waarop Hij met zijn werk **klaar** zal zijn, zijn **werk** van kerkvergadering en van het **bijeenzamelen** van alle uitverkorenen. **Daarvoor** heeft **Hij** zich de tijd **gegund**. Een door Hem zelf vastgestelde tijd. in Openbaring 20 wordt die periode aangeduid met de term 'duizend jaren'. In het getal 'duizend' zit het getal 'tien'. Het getal van de **vol(le)digheid**. Duizend jaar omvat een volle periode. **Lang** genoeg voor Christus om zijn werkprogramma af te maken.

Gedurende diezelfde periode krijgt Jezus' tegenstander gelegenheid zijn **werk** af te **maken**. Via afval en via mensen der wetteloosheid. Die tijd krijgt hij. **Van** Christus. **Niet** langer. Niet **korter**. De duivel krijgt gedurende een vastgestelde **periode** van duizend jaren (de tijd tussen hemelvaart en **wederkomst**) de **gelegenheid** **God** tegen te werken. **Hij** **zorgt** ervoor dat er regelmatig mensen **der** wetteloosheid optreden. Eens **komt** de laatste wetteloze **mens**: rond Jezus' wederkomst. Aan het einde van de duizend jaren, als Christus zich zal openbaren. **Dan** wordt ook de duivel losgelaten (Openb. 20,7). De duivel krijgt dan gelegenheid met zijn trawanten (o.a. de **mens** der wetteloos-

heid) nog een kort moment **tekeer te gaan**. Ze omsingelen de heilige stad die dan inmiddels bewoond wordt door de **christenen** en in wier midden Jezus dan is (Openb. 20,9). Maar hij **kan niets meer beginnen**. Hij **krijgt** alleen nog gelegenheid zich dood te vechten. Het zijn de laatste stuip trekkingen van de duivel en zijn rijk. Dat **alles gebeurt op Christus' tijd**, op het moment dat Jezus hoogstpersoonlijk heeft bepaald voor zijn terugkomst. **Dus: omdat de in vers 6 bedoelde persoon zich openbaart 'op zijn (eigen) tijd'**, moet het om Jezus gaan. Van de mens der wetteloosheid kan niet gezegd worden dat hij een eigen tijd heeft. Christus maakt in de door Hem vastgestelde periode zijn werk af en dan laat Hij – heel kort – de hel losbarsten op aarde. De hel **kan dan** geen schakel aanrichten, omdat **Christus** al is teruggekomen. Het gaat er dan alleen nog om dat satan en zijn onderdanen (ook de mens der wetteloosheid) zich publiek dood vechten. Voor eeuwig.

Let op: het geheimenis der wetteloosheid werkt al

Spreekt vers 7a deze conclusie niet tegen? 'Want het geheimenis der wetteloosheid is al in **werking**'. Het woordje 'want' geeft aan dat in dit vers het vorige **nader** wordt verklaard. Maar het legt iedelijk een nauwe **verbinding tussen vers 6 en de wetteloosheid** die in vers 7a wordt genoemd. Als nu vers 6 zou gaan over de **mens** der wetteloosheid, zou vers 7a daar heel direct bij aansluiten. Dan zou Paulus zeggen, dat de **mens** der wetteloosheid **zich** openbaart op zijn tijd. En dat **weten** we, omdat het geheim van de **wetteloosheid al** werkt. Toch **denk** ik niet dat het verband zo moet worden gelegd. Ik parafraseer Paulus heeft gezegd, dat Christus terugkomt op zijn eigen tijd. **Zeker, er zijn nog bepaalde dingen die Hem tegenhouden: de afval die nog komen moet en de**

mens van de wetteloosheid die zich nog **moet** openbaren. Maar dat **mag** er niet toe leiden dat u gaat denken: och, dan zal het nog wel even duren **voordat** Hij komt, want – vers 7a – het geheimenis der wetteloosheid werkt **al**. Met andere woorden: 'Tessalonicenzen, Christus wordt nog door bepaalde dingen tegenhouden, maar Hij is wel komende; kijk maar naar de werking van het geheimenis van de wetteloosheid'.

Een geheimenis is **niet hetzelfde als een geheim**. Een geheim blijft verborgen. Een geheimenis is iets dat **verborgen was**, maar langzamerhand openbaar wordt – tenminste **voor wie** gelooft. **Voor** wie niet gelooft, blijft een geheimenis een geheim. Maar wie gelooft, weet dat in het optreden van Rome's **keizer Caligula** bijvoorbeeld het geheimenis der wetteloosheid de schuilkel der al uitkomt. Van Bruggen: 'De vulkaan rookt al. En soms spuit de vulkaan lava uit: Caligula, Nero enz. Maar er is nog steeds weerhouding: Amerika als weerhouder van Hitler-in-opmars...'

De Here geeft gelegenheid aan satan om de wetteloosheid te **doen toenemen**. Hij neemt dus enerzijds de tijd om de zijnen uit de wereld te verzamelen tot de hemel en Hij **geeft** anderzijds de duivel de ruimte de **zijnen te** verzamelen tot & hel. De genade kan in de wereld tot volle ontplooiing komen, maar **ook** de zonde **mag** tot volle ontplooiing komen.

Christus komt op zijn **eigen** tijd. Hij komt wel degelijk. Want het **geheimenis** van de wetteloosheid is in **werking**.

Samenvattend: omdat **het** geheimenis van de wetteloosheid werkt vanaf Paulus tot nu toe, mogen we weten dat **Christus zich** zal openbaren als de Here der heerlijkheid op zijn eigen tijd. Christus' tijd is tegelijk de tijd, die een eind **maakt** aan alle wetteloosheid.

Conclusie

Zolang er in Gods oog ruimte is

voor afval en voor de **mens** der wetteloosheid, is Christus' tijd nog **niet** gekomen. **Daardoor** wordt Hij weerhouden **om** naar de aarde terug te keren en de **oogst** binnen te halen (Openb. 14, 14-16). Eenmaal komt zijn tijd. **Dan** zal Hij zich openbaren. Zijn **verschijning** luidt het **einde** in van **satan** en zijn gezellen. Die **zullen** – na een **laatste vechtende stuip trekking** – in de hel verdwijnen: ze worden gedood door de adem van Jezus' **mond** (2 Tess. 2, 8) en **door** het **vuur** uit de hemel (Openb. 2, 9b).

Christenen moeten Hem verwachten. Dat **vraagt** actieve strijd tegen de wetteloosheid. Dat eist **het aantrekken** van de geestelijke wapenrusting om sterk **te** staan tegen afval en ongehoorzaamheid. Laten we de werking van het 'geheimenis der wetteloosheid' niet onderschatten.

¹ J. van Bruggen (schets Tessalonicenzen Bond Gereformeerde Jongeren) meent wel, dat het in vers 6 gaat om het Jezus tegenhoudt (en schrijft dus: Hem) maar heeft het ook over de openbaring van de wetteloze 'op zijn tijd'. Hij is dus van mening, dat het begin van vers 6 over de weerhouding van Jezus gaat en dat het slot van vers 6 gaat over de openbaring van de mens der wetteloosheid.

² De 2e brief aan de Thessalonicenzen, Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1975, 43 (serie: Zicht op de Bijbel).

ANDERE SCHAPEN – NIET VAN DEZE STAL' 1

C.J. Haak

Evangelisatie en zending

Inleiding

Nee, nee, Úw dochter heeft (nog) geen verkering met een Moslim-jongen. Maar haar nichtje wel. Hoe moet dat **straks** met de bruiloft? Zeker, úw zoontje vindt 'karma' en 'reïncarnatie' maar rare termen. Maar hij weet wel zo'n beetje wat ze betekenen. Dat leerde hij van z'n vriendje even **verderop** in de straat... En is het voor 6 **ook** allemaal 'raar' en 'onzin'? Of dacht u dat het een **rage** is die 'wel weer over **gaat**'?

Maar die andere godsdiensten in Nederland **gaan níet** over. Vooral de invloed van de Islam zal alleen maar **groter** worden. in andere kerken werden de eerste huwelijken tussen moslims en christenen al **ge-regeld**.² Hoe gaat dat straks in onze kerken? We ke **houding** nemen we **aan**? **Kunnen** we **samen** leven met aanhangers van niet-christelijke godsdiensten in '**onze**', Nederlandse maatschappij? Of lopen **we** er met **een** bocht om heen en laten hen duidelijk merken dat '**ze**' hier eigenlijk niet **horen**? Of alleen als ze **bereikbaar** zijn voor evangelisatie-doeleinden?

Bezorgdheid

Zorgen en vragen genoeg dus voor de christelijke kerk. Professor H.M. Vroom, hoogleraar godsdienstwetenschappen aan de **W** te Amsterdam **heeft** vanuit deze bezorgdheid zijn **boek** *Geen andere goden* geschreven. **Hij** wil dat de verschillende godsdiensten met elkaar in gesprek **raken**. En hij **steekt** zijn nek uit om **ronduit**, vanuit zijn geloof, te zeggen wat hij **meer** of **minder** waardevol **vindt** bij de niet-christelijke godsdiensten. Met zijn

kritische beoordeling **kunnen** we onze winst doen.

Maar Vroom heeft **nóg** een **zorg**. Dat is het 'christelijk **absolutisme**'³, dat pretendeert dat zij de waarheid in pacht heeft. Vroom wil dat bestrijden, niet alleen omdat de gevolgen ervan zo ernstig zijn, maar ook omdat het **strijdig** is met het Evangelie zelf. Volgens **Vroom** maken Ruth (uit het O.T.), Maria (uit het N.T.) en Fatima (de geliefde dochter van Mohammed) geen ruzie op het plein tussen synagoge, kerk en moskee, maar getuigen van **hun** **inzicht** in God en zijn **bedoel**ingen met dit leven.

Zulke uitspraken ráken je wel, ais christen. Het maakt nieuwsgierig wat dat absolutisme dan inhoudt. En het maakt je op jouw beurt weer **bezorgd**: zijn wij schuldig aan die 'ernstige gevolgen', of zijn **er** **intus**sen fundamentele wissels **verzet** in **de** kijk op het christelijk **geloof**? Ook al is het boekje al enkele jaren oud, het is nog **steeds** actueel. Vooral **studerende** jongeren worden uitgedaagd om zich over deze kwestie te buigen.

Het **boek** is met grote kennis van zaken geschreven maar lijkt (desondanks?) wel een spannende detective. Pas in **het** laatste hoofdstuk wordt duidelijk of die andere **go**den nu **wel** of **niet** bestaan. Wie stiekem de laatste bladzij opslaat komt bedrogen uit, want je moet echt wel eerst alle voorgaande gegevens uit alle hoofdstukken tot je laten doordringen.

Aangrijpende vergelijkingen

Boeddhisme
De hang naar de innerlijke leegte,

het niet-ik, de onthechting aan deze wereld is **fundamenteel** in het Boeddhisme. Vroom vergelijkt dat met het 'niet bezorgd zijn' van Mat. 6 of met 'niet meer mijn ik, maar Christus leeft in mij' van Gal. 2. Zo'n mentaliteit zorgt voor een innerlijke **rust**, gelijkmoedigheid, zorg voor de natuuren **zelf-relative-ring**. Toch is Vroom niet 'weg' van het Boeddhisme. Hun 'god' duidt niet de schepper, maar de oorsprongen de eenheid van het heelal aan. **Je** kunt op hem niet **bouwen**, omdat **hij** zelf opgenomen is in de **gang** van **het** bestaan, **goed** en kwaad. Hij mist het profetisch vermogen om **mistoestanden** aan te klagen.

Het grootste doel voor Boeddhisten is los te komen van deze wereld, het verlies van je eigen identiteit. Daarmee kan het lijden als hebbzucht worden **doorbroken**. De **ellen**-de blijft er echter evengoed om bestaan, constateert Vroom, maar de mens is toeschouwer geworden. Daartegenover biedt het christelijk geloof juist overwinning op **Lijden** en dood voor **vrije** en zelfbewuste mensen. Overigens **valt** er in de **strijd** tegen secularisatie en **materia**-lisme veel **te** leren van de boeddhistische spiritualiteit.

Hindoeïsme

Het Hindoeïsme vereert **Brahman** als de diepste oergrond van bestaan. Hij **gaat** uit boven goed en kwaad. **Als** **mens** moet je ontdekken dat **Brahman** in het diepst van je **wezen** zit. De wereld is een illusie, maya, die je **moet** ontworstelen via mystiek of plichtsvervulling. Soms worden **de** goden achter de rituelen weggedrukt, soms zoekt men naar eenheid met een persoon-

lijke god. Je karma, als totale vrucht van je leven bepaalt of je met je reïncarnatie (of wedergeboorte) in het volgende leven er beter aan toe bent. Goden kunnen als avatara's in mensengedaante neerdalen om op aarde te helpen, bijv. Krishna en Rama.

Vroom waardeert de morele deugden en heiligheid, zoals afkeer van overmaat, beheersing, wijsheid, acceptatie van maatschappelijke positie. Ook de persoonlijke vroomheid in de bhakti (mystiek) wordt geprezen. Het gebrek aan profetisch getuigenis tegen maatschappelijke mistoestanden, zoals standen en kasten, zit Vroom hoog. Respect is er daarom voor de samnyasins, de monniken die zich gewelddoos inzetten voor een betere maatschappij. Vroom vraagt zich wel af of een al-ene godheid wel persoonlijk kan zijn. Het gemis van een 'tegenover' maakt vroomheid tot aanbidding van het eigen ik. In & leer over het heil ziet Vroom overeenkomsten. Echter, zegt hij, Krishna redt de gelovigen van onwetendheid, karma en reïncarnatie. Christus redt óók zijn vijanden, en wel van verblinding, zonde en dood.

Islam
Breed spreekt Vroom over de Islam. Hij waardeert hun overgave (is: islam) als liefde aan God. De ernst van de bekering waarmee men de heerschappij van God over het hele leven accepteert en wil doorvoeren kan niet als wetticisme worden afgedaan. Door hun geloof in een schepper, rechter, barmhartige en rechtvaardige God, bedoelen moslims en christenen wel dezelfde.⁴ Christenen kunnen bijv. Soera 1 van de Koran met moslims meebidden. Al missen de moslims de kennis van de verregaandeliefde van God in Jezus, ze ervaren wel zijn liefde.⁵ Veel respect dus voor de consequente gebedspraktijk van de islam, die te vergelijken valt met de protestantse gewoonte om te bidden voor het eten en slapen, bij vergaderingen en onderwijs.

Vroom merkt dat de Islam met lijden en vergeving wel een kortere weg aflegt dan het christelijk geloof. De diepte van het kruis wordt in geen andere religie gevonden, v.g. de gelijkenis van de pachter van de wijngaard, die zelfs zijn eigen zoon zond. Mohammed is een nabijbelse profeet, die in ontmoeting met God de koran schreef. Die moeten we met eerbied lezen, weliswaar niet als woord van God. Maar dat is de Bijbel ook niet.⁶ Met het christendom deelt de islam ook de overtuiging dat godsdienst over de aardse geschiedenis gaat. Alleen door bekering van het hart is er hoop voor de mens.

Veel overeenkomsten dus. Maar de bijbel leert een diepere kennis van zonde, bekering en vergeving dan de islam. In de Bijbel moeten mensen zich niet eerst 'bewijzen' door onderhouden van wet en sjaria. Gods liefde gaat uit naar rechtvaardigen én onrechtvaardigen, niet alleen naar gehoorzamen als in de islam.⁷

Balans bij Vroom

Na zijn ronde langs de drie godsdiensten maakt Vroom de balans op. Kunnen we zeggen dat de andere godsdiensten nu wél of niet God vereren? Laten we zijn manier van redeneren goed bekijken om zijn uiteindelijk antwoord goed te kunnen beoordelen.

* Christelijk absolutisme heeft niet

Er heerst een algemeen verzet tegen de visie dat God zich in Jezus heeft geopenbaard, ja dat Jezus de tweede persoon van de drieënige God is. Iedereen is zo verplicht lid te worden van de kerk. Onvermijdelijk volgt dan dat 'buiten de kerk geen zaligheid' is. In de samenleving wordt dat als christelijk absolutisme aangeklaagd.

Vroom stelt enerzijds dat de kerk met haar dwingend opleggen van haar leer, de doctrina, als onfeilbare waarheid, zich hieraan wel heeft

schuldig gemaakt.⁸ Echter, het heeft zo niet. Het geloof heeft een leer- en een beleevingskant. Pas door persoonlijke toeëigening kan een boodschap communicatieën geloof tot stand brengen. Daardoor ontstaan fundamentele inzichten, een geleefde religie, die de dingen toont zoals ze echt zijn. Daarom mag men spreken van een universele geldigheid van die inzichten. Als zodanig is het geloof in leven en sterven van Christus absoluut.

Maar dat betekent niet & christenen nu de hele waarheid hebben en niets meer van anderen kunnen leren. Ze kunnen wel getuigen van hun diepste overtuiging, maar zonder ruzie te maken over wie nu gelijk heeft. Ruth, Maria en Fatima getuigen elk van hun inzicht van God. Het kan zijn dat Fatima's geloof minder diep is, maar zij kan een beter gelovige zijn dan Maria. Christenen hebben niet de waarheid in pacht, wel claimen ze dat hun geloof waar is.

Daarom sluit hun geloof dat van de ander niet uit. Geloof bestaat uit allerlei samenhangende elementen, bijv. schepping, verantwoordelijkheid, vrede, gerechtigheid, Jezus' leven en boodschap, liefde en goedheid van God. Dat geloof heeft overlappings met andere religies. Zo geloven moslims en christenen vele dingen gezamenlijk. Daarnaast zijn er verschillen en tegenstellingen. Daarom geen absolutisme en exclusivisme, maar potentiële (mogelijke) overlappings, waarbij het mogelijk is dat de ene traditie wel meer inzicht in de waarheid heeft dan de andere?

Dat geldt ook voor het heil. Niet-christelijke godsdiensten verschaffen ook elementen of delen van het heil, bijv. de gelijkmoedigheid van de boeddhist, de vrede van de meditatie of het genieten van de hindoe. Bovendien, Gods bemoeienis is ruimer dan de kerk of Israel, getuige het Oude Testament. Jezus zei dat Hij nog andere s c h a p , niet van de-

ze stal had, Joh. 10 : 16. Blijkbaar is er heil buiten de kerk. Vroom citeert J.H. Bavinck die sprak van 'het zwijgende **werk** van God in elke **religie**'.¹⁰ Ondanks de vele **misvormingen**, ook van het christendom **ging** er van de religie **een** zeer belangrijke **invloed** op de cultuur uit.

De vraag naar eeuwig heil **moeten** we maar aan **God** overlaten. Het **kan kennelijk wel buiten de kerk, maar niet** buiten Christus. Op de nieuwe aarde is geen **kerk meer**, maar mensen die vroeger mischien boeddhist of moslim waren zullen toch het **Lam** prijzen, **Opb. 7 : 9**.¹¹ Christenen mogen **uiteraard** getuigen **van** de waarheid van het evangelie. Maar **nooit** met de claim of dwang van **alles** of niets, het exclusieve. De klachten daarover is niet de schuld van **Jezus**, die nooit een religie stichtte, maar van de kerk die **óf zichzelf of de staat** diende en met ongepast triomfalisme andere religies afschreef.¹²

* **Sommige, maar niet alle religies aanbidden dezelfde God**¹³

Nog **indringender** dan de **waarheidsclaim** is de vraag naar de aanbidding van de ware God. **Voor** de islam is dat voor Vroom **geen** vraag meer, Allah **van** de koran is de God van de **Bijbel**.¹⁴ **Voor** **claire** religies is **dat** soms w d, **soms** niet het geval. Vroom stelt de mogelijkheid van **vergelijking** van de verschillende godsbeelden, met mogelijkheid van overlapping.

Met een filosofische definitie noemt Vroom God hoger (**soms**: beter) dan iets dat wij **kunnen** bedenken, **een** God die schept, een wil heeft en doelen stelt en dus **persoonlijk** is." Vanuit deze grootste gemene deler worden Afrikaanse godsdiensten die in een **schepper**-god geloven geaccepteerd als God-aanbidders, terwijl bijv. het **zen**-boeddhisme wordt afgewezen. Dus: religies zijn niet gelijk, ze kennen niet altijd dezelfde God.

Maar, zijn die andere goden dan af-

goden, of bedoelen **mensen** toch echt **Gód** te aanbidden? Dat hangt er vanaf waar de godsdienstkritiek dan op slaat. In de bijbel wordt **afgoderij** gekoppeld aan het maatschappelijk onrecht **en** **m bestredenen**. Paulus hekelt de onzekerheid die polytheïsme **veroorzaakt**. Socrates had ook zijn bezwaren. De vraag naar maatschappelijk goed of **kwaad**, gebruik of **misbruik** van de religie speelt een grote rol. **Vandaar** kritiek op boeddhisme met **z'n relativering**, verzet tegen **reïncarnatie** en karma van het hindoeïsme. Niet altijd reikt geloof naar God.¹⁵

Omgekeerd accepteert de bijbel gelovigen buiten **Israël** en de **kerk**.¹⁶ Ze **vereren één** God, de **Heilige**, een persoonschepper. Vroom gaat nog **een stap** verder. Zou Gods **goedheid** beperkt zijn gebleven **tot** alleen mensen **die** Jezus kennen? **God** gaf mensen altijd het goede, Hand. 14 : 16, dus ook het ware inzicht. Hij staat achter de werkelijkheid van de godsbeelden. **Ze** ervaren Gods heil. Zou **God** werkelijk dan vergen dat mensen **uitdrukkelijk** belijden dat zij in Christus geloven? Zou Hij onderscheid maken **tussen** gedoopte **en** niet-gedoopte **mongooltjes**?¹⁸ Wie niet tegen ons is, is voor ons. 'Het Koninkrijk van God is **overal** waar de Geest van God mensen inspireert en hen in de diepten van hun geest aanraakt, **soms** diepten die anderen en zichzelf niet **begrijpen**.¹⁹

Enkele **ontroerende** gebeden van **een** hindoe en een moslim illustreren volgens Vroom dat God **ook** mensen kinderen van Abraham kan maken, **ook** al **gebruiken** ze de verkeerde (**gods**)naam. Dat wil niet zeggen **dat** elk **geloof** dan wel goed is, maar wel dat we de **waarheidselementen** uit andere tradities moeten respecteren. **Of** mensen dan **wel** of geen band met God hebben komt ons niet toe, de Geest waait **waarheen** Hij wil, Joh. 3 : 8. **Laat de kerk maar strijden om zelf in te gaan**, Luk. 13 : 24. **Hoe vaak** is immers de christelijke religie geen

blijk van ongelooft geweest? De vrijheid van de Geest wordt niet beperkt door de muren van de kerk. Bovendien betekent erkenning van waarheid bij de ander **geen** belemmering voor het christelijk getuigenis.

* **Het aanstootgevende van het kruis (skandalon)**

Verspeelt **deze** visie nu niet het aanstootgevende van het kruis, het **skandalon**, **zou men** kunnen **tegenwerpen**. **Nee**, zegt Vroom, **want** het **skandalon** van het **kruis** is de on-aangename **boodschap** voor mensen **dat** God de rollen in de **wereld** omkeert. Mensen **die** anderen uitbuiten en Gods **boodschappers** wegsturen **komen** tot de ontdekking dat God hen **beschermt** en opwekt uit de dood. Het leidt tot **zelfkritiek** en schuldbesef. Nu, dat is ook te vinden in andere religieuze **stromingen**, zowel de islam die bekering vraagt, als de mystiek die geen **aanspraak** op eigen **verdiensten** doet.

In 1 Kor. 1 spreekt Paulus een **gnostieke** stroming tegen die de werkelijkheid van deze geschiedenis ontkende. Het gaat juist in het skandalon om deze wereld, waarin zonde heerst, mensen afhankelijk zijn **van** Gods liefde en vergeving en dat de wereld een nieuwe aarde zal worden. **Overal** waar **erkend** wordt dat **mensen** niet in deze wereld passen en geholpen worden om menselijk te leven, tegen onrecht in, mag **men** **God** op de achtergrond bezig zien. Dat neemt **niet** weg **dat** vele tradities met goede elementen **ook** vaak de mensen misleid hebben. Het religieus besef maakte veel willekeurige afgodenbeelden.

* **Christendom is niet beter, maar kan beter zijn**

Er is dus volgens Vroom **geen sprake van de absoluutheid van het christendom**. **Op** haar goede **momenten** zag ze om in liefde naar mensen, stichtte ze gemeenschap en **verzorgde** hen die door **onheil** werden getroffen. Maar op haar

slechte momenten was ze erger dan andere religies. Ze is verantwoorde-**lijk** voor **grote** historische vergissingen, bijv. slavernij, racisme, achteruitstelling van **vrouwen** en verpaupering van **grote delen van de** mensheid in de Derde Wereld.

Echt **christelijk** geloof durft Vroom wel beter te **noemen**. Het levert in-**zichten** die dieper reiken dan andere wijsheden. Voor Vroom moet **er dan** geen **dikke** dogmatiek komen, maar een sobere, **warne** godsleer. Dat **God** reddende **handen** heeft, liefde is, het kruis van **Jesus** aanvaardde, en dat **zijn** Geest het goede in deze wereld bewerkt en draagt, **mensen** inspireert en leidt – met en zonder hun weten. Het **zal** een belijdenis in ootmoed van Ps. 131 moeten zijn, gedreven door **sen christelijke** spiritualiteit om in vertrouwen op God te leven conform het Koninkrijk van God.

* Deelname aan kritische dialoog

Vroom sluit zijn verhaal af met een oproep tot deelname **aan een** kritische dialoog. Als mensen dieper inzicht in de **waarheid willen krijgen**, **moeten ze open staan voor** anderen, **bereid om te leren**. Je mag doorgeven welke ervaringen je hebt **gemaakt**, zoals de apostelen **beschreven** in het Nieuwe Testament. Maar dat **mogen** principieel gezien Mohammed, Gandhi, de Dalai Lama en paus Johannes XXIII ook. Zo ook de sterke **punten** van boeddhisme, hindoeïsme en islam.²⁰ Verschillende **tradities kunnen van elkaar** leren. Zo kan men de vergeten diepte in **eigen geloof ontdekken**.

Dialoog is volgens de **Richtlijnen** van de Wereldraad van Kerken uit 1979 dan ook een fundamentele christelijke dienst aan de samenleving, **uitdrukking** van naastenliefde. Het is vooral **een leefstijl**. **Onderling begrip is al een belangrijk** doel. Alle aspecten van het geloof, zoals **inhoud**, beleving en sociaal-politieke gevolgen, moeten aan de orde komen, **maar** volgens Vroom

moet de **ervaring** de meeste nadruk **krijgen**. Juist omdat religies normen en waarden **doorgeven** is de **dialoog** bittere **noodzaak** om de samenleving mogelijk te houden: dood of dialoog!²¹

Religies zijn gedeeltelijk wel te **vergelijken** stelt Vroom, maar **nooit** met een neutrale meetlat. Vroom pleit **voor** een open, **welwillende**, kritische dialoog met aandacht voor de religieuze beleving en de **consequenties van godsdienst in de** praktijk van het **leven**.²² Maar als er geen '**neutrale**' criteria zijn, welke overtuigingskracht heeft in **Vrooms** visie het christelijk geloof? Tegen de **naïeve religie-opvatting** van de Verlichting stelt Vroom dat er geen **andere** weg is dan die van **publiek debat**. Kennisname, kritische **vragen** en hopen op beter begrip **van elkaar**. Dat is de **grote winst in** een verscheurde wereld

Dan **stel** je je ook bloot **aan** de andere religie, waardoor je eigen **geloof** zal veranderen, soms **verdiepen**, **soms** radicaal **wijzigen**. **Elke** religie heeft die **ontwikkelingen** mee gemaakt, **ook** door **onderlinge** invloed. Er kwamen andere **interpretaties** van de heilige boeken, **ook van de Bijbel**. Je moet **ook** niet hopen op minder religies, maar wel dat de spanning in de maatschappij verzacht wordt en mensen **samenwerken** tot vreedzaam en rechtvaardig samenleven. **Als** christen mag je **hopen dat anderen ook** de diepste openbaring van God in Christus leren **zien**. 'Al ons **invoelend en** kritisch **spreken en** lezen wordt **uiteindelijk** immers **gedragen** door het verlangen **samen** met anderen meer **inzicht te krijgen in** het leven en de **grote verbanden** waarin het leven staat om vanuit dit inzicht te **leven**.²³

Tot zover **een** overzicht van het boek van **Vroom**. In twee volgende artikelen willen we van **onze** kant een **evaluatie** geven en de **balans** opmaken.

¹ N.a.v. H.M. Vroom, *Geen andere goden, christelijk geloof in gesprek met boeddhisme, hindoeïsme en islam*, Kampen 1993, 156 pg. f. 34,90, ISBN 90-242-8085-0.

² Vgl. P. Reesink, *Islam, een nieuw geloof in Nederland*, Baarn 1991, p. 122-141.

³ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 124.

⁴ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 90.

⁵ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 100.

⁶ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 107-110, vgl. noot 94 op a.w., 114.

⁷ K.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 99.

⁸ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 121.

⁹ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 125.

¹⁰ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 126-127.

¹¹ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 127.

¹² H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 128.

¹³ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 132.

¹⁴ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 84-90; 128.

¹⁵ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 131, vgl. 139.

¹⁶ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 134.

¹⁷ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, p. 134. In noot 29 op p. 151 wordt echter gesproken van uitzonderingen. Zoveel 'heilige heidenen' kent het OT dus niet.

¹⁸ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 135.

¹⁹ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 135.

²⁰ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 144.

²¹ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 146.

²² H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 147.

²³ H.M. Vroom, *Geen andere goden*, A.W., 149.

M

meegelezen

Tieners zoeken grote voorbeelden

In het *Centraal Weekblad* van 9 februari 1996 vertelt Inge Pauw over een provinciale dag voor levensbeschouwelijk werk die in Arnhem werd gehouden. Enkele vrijwilligers vertellen daar over hun ervaringen:

Een gereformeerde mevrouw uit Nijkerk die ruim zes jaar catechese geeft, is ook op zoek naar nieuwe ideeën. 'We willen graag meer diepte aanbrengen. Het is moeilijk; de tieners zijn absoluut niet geïnteresseerd en ook niet gemotiveerd. We krijgen absoluut geen vat op ze.' Volgens de vrijwilligster ligt het voornamelijk aan de ouders. 'Ze vinden het belangrijk dat de kinderen wat van het geloof meekrijgen, maar zelf kunnen ze het niet overbrengen. Dus sturen ze de kinderen naar catechese en daar hopen ze dat gat dan mee op te vullen. Dat werkt dus niet. Als je werkelijk iets aan jongeren wil overbrengen zul je zelf een voorbeeld moeten zijn voor je kinderen. Ik heb zelf kinderen en merk dat het belangrijk is dat het geloof werkelijk en waar voor ja is. Dat zien kinderen. Als je zelf door iets geraakt bent, kun je het ook uitdragen. Het heeft te maken met je levenshouding van binnenuit, dan straalt je iets uit.'

Henk Hogendoorn, kersverse directeur van de Landelijke Hervormde Jeugdraad, denkt ook dat jongeren anderen nodig hebben als voorbeeld. 'Betekenisvolle anderen, zoals dat in & ontwikkelingspsychologie heet. Jongeren zoeken anderen om zich mee te identificeren, om klakkeloos na te lopen, zich tegen af te zetten en aan op te scherpen.'

Hogendoorn leidt een 'werkwinkel' over het christelijk gehalte van het kerkelijke jeugdwerk. Volgens hem zit identiteit vooral in de vrijwilliger die met jongeren werkt. 'Het heeft alles te maken met jezelf en hoe je zelf in het leven staat. Je moet weten wie je zelf bent, een helder verhaal hebben en jezelf zijn. Het gaat de jongeren om echtheid. Als jongeren en leiding elkaar ontmoeten, mag je zelf niet buitenspel blijven. Je moet bereikbaar zijn en aandacht hebben voor jongeren. Kwaliteit leveren en dat eist dus ook een goede voorbereiding.'

Hogendoorn waarschuwt voor twee uitersten waar jongerenwerkers in kunnen vervallen. 'Ga er niet heen met het idee dat tieners lastig zijn, want dan hou je afstand en zal er geen gesprek ontstaan. Je kunt er aan de andere kant ook te veel in opgaan. Het is de bedoeling dat je echt leiding geeft. De jongeren moeten tegen je op kunnen boksen. Populair zijn werkt niet. Met populaire leraren op school loopt het ook altijd slecht af.'

Jeugdwerk is ouderenwerk

Over hetzelfde onderwerp schreef mevrouw J. Sneep-Oorbeek in De Weeker van 16 februari jl. Ouders en ouderen zijn verantwoordelijk voor het jeugdwerk. Hoe moeten we die verantwoordelijkheid wettig?

In de eerste plaats moeten we dan naar onszelf kijken. Ik noem een aantal punten.

– Hoe praten we over de kerk en gemeente, de dominee en de kerkeraad, de kosten, de organist, onze broeders en zusters?

Hebben we alleen maar kritiek, zijn we negatief: 'ze doen maar', 'hoe kan hij dat nou zeggen', 'ik zou dat wel anders gedaan hebben'. Negatief praten over de kerkdienst enz. waar de kinderen bij zijn, schaadt meer dan wij denken. Of bemoedigen en troosten we elkaar en wijzen elkaar terecht, zodat onze kinderen de liefde proeven voor de gemeente van Christus? – Wonen wij bij God? (Ps. 84) Zoeken wij zelf daar onze kracht en veiligheid? Of hebben we onze zekerheden ingebouwd? We kunnen ons ingedekt hebben tegen alle mogelijke onzekerheden en rampen en daar onze zekerheid in vinden. Leven wij ook zo in deze wereld of stralen wij uit en zeggen we dat ook, dat wij niet wankelen, omdat Hij vaststaat? (Ps. 62) – Betrekken we God bij alles? Alles, dat is nogal wat. We kunnen best heel wat zelf regelen. Als we beslissingen moeten nemen, bespreken we dat met onze kinderen met de Here? Kennen wij Hem in al onze wegen? Zondag en maandag geloven is dat. – Wat vinden wij belangrijk, waar maken wij ons druk om? Ook voor onze kinderen. Dat ze een goede opleiding krijgen, dat ze werk vinden, een goed beroep, (reel) geld verdienen. Wijzen we hen ook op de belangrijkste keuze die gedaan moet worden: voor of tegen Jezus. 'Zoek eerst het Koninkrijk van God en al het overige krijgt u bovendien', zegt de Here Jezus. – Waar praten we over, als ouders, als gemeenteleden met elkaar? Gezondheid, het weer, de dominee, het zingen. Praten we er ook over wie de Here voor ons is, wat Hij in ons leven gedaan heeft, hoe Hij ons

geleid heeft? Ps. 78: 'wij willen vertellen aan het volgende geslacht des Heren roemrijke daden, zijn kracht en de wonderen die Hij gewrocht heeft'.

Heel die psalm is daar vol van. Zien en horen ze van ons wie de Here is? Van wie moeten ze het anders horen?

– Zijn wij levende leden van de gemeente? Verbonden aan het hoofd. Jezus Christus, kunnen we niet zonder elkaar, kan niemand gemist worden. Ieder heeft zijn inbreng en zijn taak. Ouderen en jongeren. Ouders hebben ouders nodig, ouders hebben kinderen nodig, w andersom, kinderen hebben kinderen nodig, grootouders hebben kinderen nodig en andersom. We kunnen van elkaar leren. Samen zijn we dat ene lichaam.

– Merken de kinderen betrokkenheid bij ons?

Leven wij voor onszelf; 's zondags een preek halen en voor de rest: mij niet gezien (letterlijk). Zijn we een stimulans voor onze kinderen in het bezoeken van de samenkomsten (en niet alleen de zondagse samenkomsten) of zitten we ook liever voor de televisie. Als we het zelf laten versloffen, zullen onze kinderen dat gemakkelijk van ons overnemen.

En nogmaals: kerkvervreemding leidt heel makkelijk naar kerkverlating.

– Jeugdwerk en alle verenigingswerk is maar niet vrijblijvend. Je kunt naar de stad gaan of naar de club. Je kunt naar de film gaan of naar de jeugdvereniging.

We zijn daarin ook verantwoordelijk voor elkaar. Je gaat niet alleen voor jezelf, misschien heeft die ander jou wel hard nodig.

Met die houding roeien we op tegen de geest van de tijd: doe wat je zelf wilt, doe wat je lekker vindt, doe wat jij prettig vindt.

Leven we onze kinderen voor, dat dienst aan elkaar dienst van de Here is?

– Het doopformulier zegt: belooft u uw kinderen een voorbeeld van een christelijke levenswandel te ge-

ven? Daar hebben we ja op gezegd. Voorleven betekent dat.

En kinderen letten haarscherp op onze daden. Hoe echt het is. Of zijn het alleen maar mooie woorden.

Buitenkant en binnenkant. Die moeten met elkaar in overeenstemming zijn. Het hoofdargument voor kerkverlaters is niet: saai kerkdiensten, maar de houding van de ouders.

Lees in dit verband eens Deuteronomium 6, waar God zegt tegen ouders: prent die regels erin bij je kinderen (vs. 7). De weg naar het hart van de kinderen loopt dus voornamelijk via de ouders (en de ouders).

Daar wil de Geest van God de ouders dus voor inschakelen. Dat is een wonder!

Cijfers over Hervormden

Hervormd Nederland publiceerde op 10 februari jl. onder de kop Meer geld, meer predikanten, meer belijdenissen, minder hervormden, de volgende cijfers:

Het aantal mensen dat belijdenis doet in de hervormde kerk vertoont sinds 1994 weer een stijgende lijn. De jaren ervoor als het aantal gedaald van ruim 7000 in 1989 tot ruim 6150 in 1993. In 1994 legden ongeveer 6275 mensen belijdenis

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de tracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs.

Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus r.a. Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel. 073-612 21 66

af. Aldus cijfers van de Statistische nieuwsbrief van de hervormde **kerk**.

De **daling** van het aantal **dopelingen** gaat wel door. Waren er in 1989 nog **ruim** 11.424 **kinderdopen** en 633 volwassenen-dopen, in 1994 was dat aantal gedaald tot 10.385 **kinderdopen** en 102 **volwassenen-dopen**.

Het aantal dienstdoende hervormde **predikanten** is in 1994 gestegen van 1732 naar 1754. De groei wordt mede mogelijk gemaakt door de **toegenomen** financiële bijdragen. De bijdragen **van de** hervormde **kerkleden** is gestegen van f 262 miljoen in 1992 naar f 266 miljoen in 1993 en naar f 275 miljoen in 1994.

Deze groei in financieel opzicht is opmerkelijk omdat het aantal **belijdende** en doopleden opnieuw is **gedaald**. Steeds minder **mensen** vormen **samen** de 1354 hervormde gemeenten. Het totaal aantal leden nam in 1994 af met 2,3 **procent**. Het aantal belijdende leden daalde met 1,4 procent tot 744.849, het aantal **doopleden** daalde met 1,5 **procent** tot 988.773. De sterkste daling deed **zich** in Groningen/Drenthe en in Noord-Holland voor, de **geringste** daling in Overijssel.

Cijfers over Rooms-katholieken

In het nummer van 17 februari jl. schrijft **Hervormd** Nederland, dat de Nederlandse katholieken actiever **maar** ook mondiger worden. Ook hier

wat cijfers:

De daling van het rooms-katholieke kerkbezoek gaat veel **minder** hard **dan** tien jaar geleden.

Dat **concludeert** het Kaski, een onderzoeksbureau dat de **inbreng** van vrijwilligers in de kerk **heeft** onderzocht. **Vorig** jaar bezochten bijna 600.000 gelovigen in rooms-katholieke kerken een dienst in het **week-einde**.

Het aantal vrijwilligers in de **parochies** wordt geschat op 338.500, die samen 509.000 taken **vervullen**. Gemiddeld per persoon besteedt men 2,7 **uur** per week aan de **kerk**. Dat betekent, omgerekend, dat de vrijwilligers het werk van bijna 23.000 arbeidskrachten. Dat is per **parochie** 13,3 arbeidsplaatsen. **Tussen 1977 en 1987** is het aantal vrijwilligers met 44 procent gegroeid. In cijfers: **van** 230.000 naar **332.000**. Het aantal **vrijwilligers** verschilt overigens per bisdom. In Groningen zijn het er 83 **per 100 parochianen**, in Roermond 41. **Sinds 1987** is de toename **gestopt**, maar de bestaande **vrijwilligers** doen sindsdien wel meer werk, onder andere als gevolg van het dalend aantal priesters.

De cijfers van het Kaski laten zien dat gemiddeld de helft van de **kerkgangers** van een parochie tevens actief is als vrijwilliger. Het onderzoeksinstituut **signaleert twee** tegenstrijdige ontwikkelingen. Ener-

zijds is er het al jaren afnemende **kerkbezoek**, het dalende aantal initiatie-sacramenten (doopsel, eerste communie, vormsel) en het oplopend priestertekort. Anderzijds wordt de plaats van de vrijwilligers **steeds** belmgrijker.

In de rooms-katholieke **kerk** in Nederland **lijkt** het 'actieve **kerk**lidmaatschap' norm te **worden**. Dit type **kerk** lijkt ook wervingskracht te hebben. Maar het **betekent** ook dat de actieve leden minder **bereid zijn** alles te slikken wat van de **kerkleiding** komt. In Nederland krijgt niet alleen een actieve, maar ook een mondige **kerk** **vorm**.

Ds. A. den Broeder, Leusden:

**"Steun aan het református onderwijs:
een solide investering in Oost-Europa's
toekomst!"**

Hulpactie
Hongaarse Christelijk Onderwijs

GIRO 571777
Postbus 455 • 3770 AL Barneveld
Tel.: 0342 42 35 70

